

Mākslas institūcijas radīšana.

Wyspa mākslas institūts bijušajā Gdaņskas kuģubūvētavā

Raksta nosaukums norāda uz projektu, kas nupat kā īstenots bijušajā Gdaņskas Kuģubūvētavā un iekļaujas stratēģijā, kuru manis pārstāvētā organizācija — *Wyspa* Attīstības fonds Gdaņskā — uzsāk nolūkā attīstīt jaunu mākslas institūciju šajā gandrīz vai mītiskajā vietā, kas ir tik cieši saistīta ar Centrālās un Austrumeiropas politisko vēsturi un ar pilsētas ražošanas potenciālu un tās identitāti. Mūsu fonds ir jauna tipa bezpeļņas nevalstiska mākslas organizācija ar 20 gadus koptām tradīcijām un 10 gadu oficiālas pastāvēšanas vēsturi. Mūsu pamatmisija ir pārņemt ēkas un teritorijas un pārveidot tās par mākslas objektiem, kā arī veicināt eksperimentālās mākslas attīstību, sevišķi izceļot uz kontekstu orientētas aktivitātes. Pagājušo divu desmitgažu laikā mākslinieka Gžegoža Klamana vadītā organizācija pirmo reizi lika parādīties inovatīvās mākslas kartē Labības noliktavu salai (1985), drīz pēc tam — studentu hosteļa salonam ar nosaukumu "*Wyspa* galerija" (1990), tad — Pilsētas pirtij (1992). 1998. gadā mūsu fonds pieļāva fatālu kļūdu, reorganizējot šo mākslinieku vadīto vienību par publisku dibinājumu — Laikmetīgās mākslas centru: pēc trim gadiem tas noveda pie vietējās pašvaldības sacelta ideoloģiska trača ap centra darbības programmu un galu galā pie direktora atlaišanas un "*Pirts*" atšķelšanās no fonda. Tas mums lika domāt, ka pienācis laiks veidot citāda tipa institūciju. Pēc tam kad bijām guvuši tik smagu pieredzi, kā arī zaudējuši savu "*Wyspa* galeriju", izraisoties vēl vienam ideoloģiskam konfliktam ap tajā izstādītajiem darbiem, mūsu fonds, privāta teritorijas attīstītāja aicināts, tagad ir pārcēlies uz agrākās Gdaņskas Kuģubūvētavas teritoriju un pārziņa tur divus objektus. Pirmais no tiem ir "*Modelarnia*" — mākslinieku dzīves un darba vietu kooperatīvs ar darbnīcām, mākslas darbu glabātavām un vienu lielāku koptelpu izrāžu norisēm. Otrais un jaunākais objekts ir nesen atklātais *Wyspa* mākslas institūts, ar kuru es šeit vēlos iepazīstināt. Tas atrodas kādreizējās kuģu būvētāju arodskolas telpās. Pati *Wyspa* mākslas institūta ideja radās, kritiski izvērtējot institucionālo diskursu mūsu valstī un ārzemēs un saprotot nepieciešamību būtiski mainīt pieeju tam, kā mākslas institūcijas var tikt strukturētas un darboties un kādas premisas ir izmantojamas, lai definētu mākslas institūcijas misiju un izpausmes veidus. Hierarhisks veidojums, kas ir jutīgs pret politikas kāpumiem un kritumiem, kultūras industrijas apdraudēts, uz sevi

orientēts un ar pārāk lēnu reakciju uz strauji mainīgajām mākslinieciskās darbības metodēm, neizskatās dzīvotspējīgs.

Ar savu ilgo pieredzi institucionālā darbībā un dažādās mākslas producēšanas sfērās — mākslinieku pārvaldītos objektos, publiskās mākslas institūcijās, līgumdarbā un privātajā mākslas uzņēmējdarbībā — man jāatzīst, ka viena no iznīcinošākajām institucionālās darbības īpašībām ir standartizācija. Mani kā kuratori institucionālajā darbībā visvairāk interesē tas, ar ko dažādas institūcijas atšķiras savā starpā un kāds institūciju tips izrādīsies visperspektīvākais nākotnei. Lai arī mūsu fondam ir sava mākslas darbu kolekcija, bieži kritizētais muzeja modelis nešķiet kritērijiem atbilstošs. Mākslinieku pārvaldīta struktūra arī nešķiet pilnvērtīgs risinājums — "*Modelarnia*", mūsu otrais objekts, darbojas šajā žanrā un to pilnībā izsmēļ. Tad nu mums nācās domāt par kādu vairāk hibrīdu struktūru, iekļaujot tajā veiksmīgāko no pastāvošās prakses un piešķirot tai savu īpatnēju formu. Tai jābūt jutīgai pret laikmetīgās mākslas dinamiku, elastīgi jāreaģē uz jaunām mākslinieciskajām un kuratoru darbības metodēm, jābūt atvērtai un ne līdz galam definētai, lai paliktu iespēja tajā ienākt jauniem cilvēkiem un idejām. Tāpat mēs domājam par draudzīgu darba vidi, ko nevarēja radīt neviena hierarhiska struktūra.

Tā nu mums ir institūts, kas, pirmkārt, formāli nemaz nepastāv. Mūsu valstī šāds institūts nav reģistrēts. Mūsu juridiskā organizācija ir fonds, un institūts darbojas tā struktūru ietvaros. Otrkārt, institūtam nav vertikālās dimensijas. Tas ir līdzens un horizontāls. Nav direktora — līderis gan ir. Visa institūta darbība balstās uz to cilvēku — kuratoru, rakstnieku, mākslas iestāžu vadītāju, līdzekļu piesaistītāju, arhitektu un dizaineru — brīvprātīgu darbu, kuri vēlas, lai šis projekts pastāvētu. No pašiem pirmsākumiem projekts kļuva par magnētu radošiem ļaudīm — no studējošiem jauniešiem, kas meklēja mērķi, ar kuru varētu identificēties, līdz pieredzējušiem mākslas profesionāļiem. Tas ir fenomens, ko šādos apmēros mēs vēl nekad līdz šim nebijām pieredzējuši.

Lai definētu projektu, mums vispirms jāpasaka, kas NAV *Wyspa* mākslas institūts.

- Tas nav galerija.
- Tas nav muzejs.
- Tas nav kultūras industrijas sastāvdaļa.
- Tas nav — pārsteidzošā kārtā — mākslas institūcija.

Bet tas ir:

- darba telpa;
- radošai domāšanai derīga vide māksliniekiem, kuratoriem un zinātniekiem, kuru darbības joma ir saistīta ar laikmetīgo vizuālo kultūru, — vide,

kas atsaucīgi uzņem līdzstrādniekus no dažādām organizācijām un kultūrām;

- ļaužu grupa;
- plašs starptautisku sakaru tīkls;
- tikšanās vieta tiem, kurus interesē laikmetīgās kultūras izpausmes un pārrunas par to, — vieta, ko veido uz projektu orientētu cilvēku dzīves un darba vide, diskusijas, izstādes un publikācijas;
- vieta, kur apmesties, diskutēt un gūt idejas;
- sava laika kritisks liecinieks.

Aizsākot šo neinstitūciju vai pusinstitūciju, mēs nolēmām vispirms apsvērt apkārtnes kontekstu. Gdaņskas Kuģubūvētava pati par sevi ir vēsturiska vieta, reiz politiskās pretošanās simbols, tagad — politisku manevru objekts, politnekorektuma šūpulis un kulturāla konservatīvisma bastions. Reiz — sava reģiona lielākā darba devēja, šobrīd tā ir krietni sarāvusies gan aizņemtās teritorijas, gan produkcijas apjoma ziņā. Tas ir bijis iemesls bezdarbam, politiskai neapmierinātībai un trīs kuģu būvētāju paaudžu nepiepildīto sapņu sabrukumam. Šo vidi vienlīdz stipri saista kā smagās rūpniecības mitoloģija, tā fundamentālā katolicisma vērtības un politiskais konservatīvisms: savienojums, ko tik precīzi ietvēra Alana Sekulas slaidu instalācija "Staigāšana pa ūdens virsu", kas tapa šeit 1990. gadā — sociālā, politiskā un ekonomiskā pacēluma apogejā. Šodien šī ir teritorija jaunām investīcijām un attīstībai, kā arī mākslinieku apmešanās vieta. Tādējādi tā ir kļuvusi par vietu, kur šīs divas sabiedrības — strādnieku un mākslinieku — sajaucas. Teritoriālā ziņā Kuģubūvētava šobrīd ir sadalīta divās daļās. Austrumdaļa joprojām ir strādājoša kuģubūves rūpnīca; rietumdaļa, kas robežojas ar pilsētu, tagad ir 74 hektāri tukšu ēku un doku, kam nākotnē jāpārtop par jaunu pilsētas kvartālu — Jaunpilsētu. Atrodoties pašā pilsētas sirdī — tikai desmit minūšu gājienā no

galvenās dzelzceļa stacijas —, bijušās Kuģubūvētavas teritorija joprojām jūtas savrupa. Apmeklētājiem tas rada noslēpumainības noskaņu: lai te iekļūtu, joprojām ir nepieciešama caurlaide, un tas tikai kāpina vēlmi apmeklēt šo vietu.

Mūsu pirmais projekts saucās "Veselīgi un droši darba apstākļi", un tā mērķis bija fiksēt esošo situāciju, pirms teritorijas attīstība Kuģubūvētavu pārveidos uz visiem laikiem. Kā tas ir: izvietot mākslas institūciju — kaut vai tikai pusinstitūciju — dokos? Kā laikmetīgā māksla var vēstīt par pārejas periodu no smagās rūpniecības objekta uz daudzfunkcionālu pilsētas centra teritoriju? Uzdodot sev šo jautājumu, es izvēlējos šādus atskaites punktus:

- Kuģubūvētava kā realitāte un mitoloģija;
- divdomīgums attiekmē pret atmiņām un vēstures jautājumiem, kas saistās ar "Solidaritātes" mantojumu — sevišķi ar politisko šķiru, kas izaugusi uz tās pamatiem un, izrādās, kļuvusi par niknāko laikmetīgās mākslas nīdēju mūsu valstī;
- industrija, tās ētika un estētika;
- vīzijas par kultūras sasaisti ar lielām rūpnīcām un strādnieku organizācijām;
- personas un sabiedrības grupas — kā no industriālās, tā mākslas vides —, kas saistītas ar kuģu būvētavu;
- veselīgu un drošu darba apstākļu propagandas valoda;
- konkrētā ēka;
- institūcija, tās tradīcijas, teorijas un darbības metodes.

Šīs ir premisas, kas palīdz veidot projektu, kura ietvaros notiek izstāde, konference un divas drīzumā paredzētas publikācijas. Projekta mērķis bija ierakstīt šo jauno organizāciju lokālajā situācijā, definēt to, izmantojot telpas organizāciju un pieeju skatītājam, kā arī, pētot dažādas starptautiskas mākslas metodes, iezīmēt *Wyspa* mākslas institūtu starptautiskajā mākslas kartē. Tātad šie divi virzieni — uz lokālo kontekstu un ārieni — veidoja to

Wyspa mākslas institūts. Kopskats

Olivers Reslers un Artūrs Gogolkjevičs uzstāda Olivera darbu "Alternatīvas ekonomikas, alternatīvas sabiedrības" (2002.–2004. gads)

Gžegožs Klamans, "Saliedētība", 2004

Šo darbu veido divu videokanālu instalācija ar monitoriem, kas ir ievietoti strādnieku skapīšos un vēl joprojām atrodas Institūta ēkā. Atlaistie kuģbūves strādnieki un NVVO aktīvisti cīnās pret kuģbūves privatizāciju, un viņiem tiek dota iespēja izteikt savas dusmas un neapmierinātību ar šī brīža ekonomisko realitāti.

Andžejs K. Urbanskis uzstāda darbu "Mērķis" (2004), kas atspoguļo iezīmīgu Institūta daļu. Mākslas darba forma līdzinās plāksnei, kādas parasti tiek novietotas pie sabiedrisko iestāžu ēkām, taču atšķirībā no ierastā iestādes nosaukuma uz šīs plāksnes atveidots šaujamoču lēcās redzamais mērķa simbols. Tādējādi skatītāja uzmanība tiek vērsta uz faktu, ka māksla var kļūt par ienaidnieka operāciju mērķi.

nosprigojumu, kurā turējās mūsu projekts. Pati "Veselīgu un drošu darba apstākļu" piesaukšana te darbojas kā īpašs termins, kas tiek izmantots, lai atklātu tā faktisko nozīmi, un ir saistīts ar "Veselīgu un drošu darba apstākļu centru" — vēsturisku ēku Kuģbūvētavas teritorijā, kurā 1980. gadā tika parakstīta pirmā vienošanās starp strādniekiem un komunistu valdību. Tāpat tas norāda uz slēptajiem likumiem un noteikumiem, kurus nākas ievērot pat tad, ja tie nav uz papīra uzrakstīti. Mums šis nosaukums kļuva arī par metaforu skaidri nedefinētajai lomai un miglainajai misijai, kas raksturo mūsdienu mākslinieku un mākslas profesionāļu situāciju. Vēl vairāk — tas ir arī joks, jo mēs visi taču zinām, ka veselīgi un droši darba apstākļi ir svarīgi, tomēr neviens nezina, ar ko PATIESĪBĀ nodarbojas par veselīgiem un drošiem darba apstākļiem atbildīgās amatpersonas. Visbeidzot, uzsvars te ir likts uz darbu, uz ražošanas apstākļiem, kādos tika iedibināts mūsu *Wyspa* institūts.

Notika izstāde, kas bija noteikti orientēta uz šiem sākotnējiem nojēgumiem un premisām un kļuva par lakmusa papīru mūsu centieniem. Tā izmantoja utilizētus materiālus, simbolus, līdzekļus un tradīcijas, pētīja dažādus atmiņas un vēstures aspektus, kā arī pašu institūcijas izveidošanas koncepciju. Projekta ietvaros izstādītie un izveidotie darbi un citi izstādītie objekti bija saistīti ar šādām tēmām:

- propagandas valoda un tās laikmetīgie koncepti;
- reliģijas loma ar plašu industriālu zonu saistītas politiskās identitātes izveidē;
- ražošanas rīku un līdzekļu ideologizācija un mitologizācija;

- alternatīvas pieejas ekonomikai, sabiedrībai un dzīvesveidam;
- industriālā vide un telpas organizācija.

Šīs tēmas parādījās daudzos darbos un radīja asociācijas starp dažādiem darbiem.

Šodien *Wyspa* attīstības institūts, kas atklāts tikai pirms diviem mēnešiem, darbojas daļēji pielāgotās telpās un paralēli programmatiskajai darbībai gatavojas plašai finanšu piesaistes akcijai, lai varētu paplašināt telpas un iekārtot tās savu perspektīvo funkciju veikšanai. Ēkas vertikālās sekcijas augšējā stāvā tiks izvietotas dzīvojamās telpas iebraukušajiem māksliniekiem, kuratoriem un mākslas zinātniekiem, stāvu zemāk — uzzīņu literatūras bibliotēka. Divus zemākos stāvus aizņems izstāžu zāles un pašu pirmo stāvu — liela auditorija kino demonstrējumiem, konferencēm un izrādēm.

Ēkas vecākajā daļā, tāpat kā šobrīd, atradīsies biroja telpas, neliela auditorija, trīs izstāžu telpas, mākslas klubs un neliela grāmatnīca. Svarīgi piebilst, ka, lai arī gan klubs, gan grāmatnīca būs no mūsu fonda struktūrām neatkarīgas mazas kompānijas, to darbība notiks saskaņoti ar mūsu programmatiskajām aktivitātēm. Ilustratīvajā materiālā redzami vai nu mākslinieki, vai citi institūta radīšanā iesaistītie ļaudis, kā arī institūta apmeklētāji. Liela daļa ēkas ir publiski pieejama — arī mūsu biroja telpas. Būdami ļoti ieinteresēti kritiskā kultūras uztverē, mēs gribētu apliecināt savu nostāju ar atvērtību, rūpīgu telpas organizētību un personalizētu vēstījumu, un šis, mūsaprāt, ir arī visprecīzākais raksturojums mūsu pieejai, veidojot jaunas institūcijas.